

ІНВЕКТИВНА ЛЕКСИКА У ФОРУМНОМУ СПІЛКУВАННІ

В статье исследуется специфика инвективной лексики как составной части эмоциональной лексики с применением теории семантического поля, в частности семантического поля эмоций, что обеспечивает системность исследования, а также предложена тематическая классификация инвективной лексики в рамках изучения форумного общения.

Ключевые слова: *инвектива, инвективная лексика, эмоция, форумное общение.*

The article investigates the specificity of invective vocabulary as a component part of emotional vocabulary. Author applies the theory of a semantic field, particularly, a semantic field of emotions that provides a systematic study. Thematic classification of invective vocabulary in the sphere of forum communication is offered.

Key word: *invective, invective lexicon, emotion, emotional lexicon, forum dialogue.*

В останні роки лексикологія досягла видатних результатів в описі системності лексики, у виявленні й описі структурно-семантичної організації різних лексичних множин. Проте й досі недостатньо досліджені певні шари лексики, зокрема, інвективна лексика, яка є частковим проявом емоційної лексики, чим і пояснюється актуальність нашої теми.

Метою статті є дослідження специфіки інвективної лексики у форумному спілкуванні. Мета зумовила розв'язання таких завдань: здійснити аналіз форумних висловлювань щодо наявності в них інвективної лексики, а також схарактеризувати семантичні особливості інвективної лексики у форумному спілкуванні, подати класифікацію інвектив у досліджуваному форумному дискурсі.

Емоційність не завжди є експресивною, вона може мати нейтральне вираження, а експресивність породжується не тільки емоціями, а

й мисленням, інтелектом, волею, конкретним світосприйманням мовців тощо [1]. Емоція пов'язана з почуттями, це є природна (а тому спонтанна та непродумана) реакція людини на явища об'єктивної дійсності. Експресія переважно це засіб впливу на адресата, коли автор цілеспрямовано добирає певні мовні засоби. Емоційність висловлювання, на думку О. Д. Федоренко, завжди пов'язана з реалізацією емоційної оцінки, тоді як експресивність частіше — з інтелектуальним наміром переконати в чомусь адресата. Інвективи є різновидами негативної емоційної оцінки (критичний, іронічно-зневажливий характер). [1]

Інвективну лексику відносять до “лексики, що характеризує відношення мовця до предмета мовлення” [2: 124; 142–185], тобто його оцінку цього предмета, це дозволяє вважати інвективну проблематику однієї з важливих і цікавих на сучасному етапі розвитку української лінгвістики. У сучасній російській лінгвістичній літературі проблеми інвективної лексики досліджувалися у працях Н. Д. Аругінової, Л. П. Крисіна, В. І. Жельвіса, О. В. Демідова, О. В. Саржиної. В україністиці інвективи малодосліджені, у своїх працях дотичними до цієї проблеми були В. Шевчук (1993), Я. Радевич-Винницький (2000, 2001), Л. О. Ставицька (2003, 2005, 2008), останнім часом особливо плідно у цій галузі працює С. В. Форманова (2006–2011), зокрема дослідницею розроблена цікава і детальна класифікація інвектив.

Поняття “інвектива” визначається як “різкий виступ проти кого-небудь, чого-небудь, образливе мовлення” [3: 35]. Спробу конкретизувати це поняття й визначити, яке мовлення може вважатися образливим, здійснила О. В. Саржина [3]. Для цього розглянуто дефініції дієслів “образити”, “принизити”, “скривдити”, а також іменника “образа”, тому що тлумачення значення дієслова “скривдити” дається через відсилання до слова “образа” (“скривдити” — заподіяти, нанести образу кому-небудь). Інвектива — це образливе мовлення, метою цього мовлення є образа, значення останньої пояснюється через дієслова “скривдити” і “принизити”. Таким чином, запропоновано наступне тлумачення поняття “образливе мовлення” — це мовлення, що містить негативну оцінку об'єкта, на який вона спрямована, і сприймана цим об'єктом як несправедлива, незаслужена, тобто не відповідна дійсності. Метою цього мовлення є зниження статусу об'єкта мовлення й/або рівня його самооцінки.

Інвектива реалізується перш за все на лексичному рівні, що в словниках виражено в системі стилістичних позначок, які вказують

на виразні відтінки слів: лайка, несхвальне, презирливе, зневажливе, докірливе. Очевидно, що ступінь негативної оцінності, позначуваної цими позначками, варіюється. О. В. Саржиною була зроблена спроба шляхом психолінгвістичного експерименту визначити ступінь негативної оцінності, тобто ступінь інвективності, виражений позначками. У ході експерименту дослідниця отримала такі дані: середній ступінь оцінності: 1,4 — несхвальне слово; 2 — докірливе слово; 3 — зневажливе слово; 4,2 — презирливе слово; 4,2 — лайка. Як свідчать результати експерименту, і презирливе слово, і лайка одержали однаковий показник ступеня негативної оцінності. Лайливі, несхвальні, презирливі, зневажливі й докірливі слова різняться не тільки за ступенем негативної оцінки, але й за ступенем емоційності, і найбільш емоційними, безумовно, є лайки, які іноді можуть служити для викиду емоцій, не маючи метою скривдити або образити кого-небудь. Очевидно, саме це “емоційне” уживання лайки обумовлює більш низьку оцінку його заперечності в порівнянні із презирливим у свідомості носіїв мови. “...В основі інвективного спілкування лежить прагнення понизити соціальний статус адресата або рівень його самооцінки, нанести моральну шкоду. У другу чергу, через образу може переслідуватися практична мета — домогтися зміни поведінки адресата” [4: 23].

Доречно розглядати інвективу (у широкому змісті) як мовну функцію нанесення образи, як будь-який різкий виступ, випад проти опонента [5: 92].

Інвективи у вузькому змісті виступають як синоніми лихослів'я, вербальне порушення етичного табу, здійснене некодифікованими вербальними засобами: до таких можна віднести інсинуацію, дифамацію, “закидання брудом”, принцип “заплямування”, принцип “капості” [5: 92].

У словнику подано таке тлумачення лексеми **інвектива**: “Інвектива; ж. (лат., лайлива (промова), від нападаю) різкий викривальний виступ, образлива промова, лайка, випад, спрямовані проти кого-небудь” [6].

Інвективи, на думку А. Новохатько [7], можуть мати різні форми. Це може бути промова в сенаті чи на форумі, поетичний твір, побудований за законами ямба, політичний памфлет, епіграма, досконалий за формою трактат. Інвектива, на думку дослідниці, — це літературна форма слів та виразів, яка за допомогою усіляких способів (метафоричних, порівняльних зворотів, епітетів, перифраз та ін.) намагається

прилюдно принизити особистість адресата з урахуванням ментальних та етичних установок певного суспільства [7].

Цілком слушною, водночас найбільш цікавою, докладною і прийнятною для лінгвістичних досліджень слід визнати умовну класифікацію інвектив, яку запропоновано у працях С. В. Форманової: 1. Слова і висловлювання, які характеризують антигромадську, анти-суспільну діяльність, яку соціально засуджено: *бандит, шахрай, злодій* та ін. 2. Слова з яскраво вираженим негативним забарвленням, які складають основний смисл їхнього вживання: *дворушник, расист, ворог народу* та ін. 3. Назви професій, які використовуються у переносному значенні: *різник, кат, коновал* та ін. 4. Інвективи-зооніми: *пес, кобила, коняка, свиня* та ін. 5. Дієслова із семантикою засудження та прямою негативною оцінкою: *украсти, ханнути, поцупити* та ін. 6. Лексеми, які мають у своєму значенні негативну, причому досить експресивну оцінку будь-якої особистості: *гадюка, паскуда, тварюка* та ін. 7. Евфемізми, які мають оцінний (навіть негативний) характер: *жінка легкої поведінки, інтердевочка, хлопець, який крутить стегами, блін* та ін. 8. Оказіональні (які створено спеціально) каламбурні утворення, спрямовані на приниження або образу адресата: *комуняка, лайнокрасти, прихватизація* [8: 261].

У сучасному форумному дискурсі, особливо політичної спрямованості, найчастіше боротьба ведеться з використанням нечесних прийомів, причина в дихотомічному сприйнятті світу опонентами, розподілі його на своїх і чужих, друзів і ворогів. Образ ворога — одне з фундаментальних понять суспільної свідомості. Оцінки нерідко замінюють у форумному обговоренні логічну аргументацію, точніше, будучи розрахованими на емоційне сприйняття читачами форуму, самі здобувають характер аргументів (або псевдоаргументів) з використанням у суперечці “подвійної моралі”, коли ті самі вчинки “своїх” і “чужих” міряються різними мірками” [5: 92]. З цією метою й використовуються різні види **інвектив**. Образ ворога створюється, наприклад, за допомогою оцінних ярликів, які міцно приклеюються до політичних діячів, і не тільки до них, формуючи цілком однозначний образ опонента-ворога. Стейкі, відомі всім асоціації-інвективи створюють негативно-іронічне відношення до позначуваних ними осіб, ці інвективи на адресу своїх ідейних супротивників покликані принизити їх.

Розглянемо наш мовний матеріал, в основу якого покладено форумне спілкування львів'ян на інтернет-ресурсі “Львів. Форум Рідно-

го Міста”. Одна із перших груп образливого мовлення — це інвективи, що призовані **нанести моральну шкоду**, наприклад: **недоуки, змаразматіла**. Звернімося до ілюстрації: “От, Катерина не права. У цьому: “Чому нема ніякої реакції на ситуацію львів’ян, які хотіли піти на зустріч з улюбленою поетесою?” На сусідній гілці Соломія виклала лист громади міста Львова із цього приводу. “**Недоуки, що гадять своїх же**” — це саме звідти. Шкода, що список громади не оприлюднено — цікаво було би пошукати знайомі імена”. “А от фраза “**змаразматіла** Ліна Василівна” — нечемна і непотрібна, і це вже не критика твору, а **хамство**”. Використання інвектив у чоловічому мовленні, зокрема у форумному дискурсі, характеризує більша лексична експресія й стилістична зниженість, використання слів з емоційно-оцінним забарвленням не відповідає стилістичній тональності контексту й етичним нормам. У ході дискусії нерідко застосовують цілий арсенал знижених, грубих, лайливих оцінних засобів, обзиваючи один одного.

Помітним у форумному спілкуванні є тяжіння до ярликових оцінок іронічного характеру, що націлені на **зниження рівня самооцінки опонента: нечиста, жах, маразм, рій рогато-червоних смайліків** тощо. Наприклад: “Прошло 2000 років, суспільство зробило величезний крок вперед, як на мене, а стереотипи лишилися тими самими. Виходить, що жінка, з погляду релігії, — це, насамперед, самка для народження потомства, і в ній нема тої духовності, що є в чоловікові. **Нечиста. Жах.**” “Для мене не потрібно ніяких пояснень, адже я на підсвідомому рівні розумію, що прагнення жінок стати священником, щоб тільки довести те, що жінка не гірша за чоловіка і що має однакові права, — це **маразм** і все!” “Тільки не кажіть, що знайшли бога поза церквою, бо їх там дуже багато [**рій рогато-червоних смайліків**]” [9].

У мовленні опонентів можуть бути використані й оцінки, що, як правило, мають їдкий іронічний характер за рахунок використання знижених, стилістично пофарбованих одиниць: **тріскотня, рагулі, євроінтегратори, бідним, зацькованим жінкам, сектанти та відступники**. Одже, одним із завдань інвектив, які відзначено на основі нашого мовного матеріалу, є **прагнення понизити соціальний статус адресата**, наприклад: “Ліну Василівну зачепила зовсім не **тріскотня** нікому не відомих письменників, а той факт, що на ній спробували заробити! — розповіла подруга. — Львів став єдиним містом, де влаштували продаж квитків по 30–100 грн. Хоча скрізь запрошення роздавалися безкоштовно. **Рагулі...**” “Здається мені, **євроінтеграторів** поменша-

ло... У нас на Форумі принаймні. Дехто навіть чи не автаркію будуватиме...” “Точно. Не в брів, а в око. І стереотипи лишилися тими самими — і щодо релігії також. А **бідним, зацькованим** жінкам і досі не дають відправи в церкві служити! **Как страшно жить.**” “Так проблема в тому, що традиційні для нас конфесії занадто часто **обзивають** одне одного **сектантами** та **відступниками**. От, наприклад, при утворенні ГКЦ ті, що “за”, відлучили від церкви тих, що були “проти”. А ті, що “проти”, відповіли їм так само...” [9].

Очевидним є і прагнення через інвективу **домогтися зміни поведінки адресата: ткнути фейсом, соцреалізм, закиди в стилі сов’єцької пропаганди, багатовекторну задницю**, наприклад, у цих ілюстраціях: “В записках сконцентровано негатив, не відмічено позитивних подій — а може в тому і суть — **ткнути фейсом** в проблеми, загострити їх? (там на зустрічі хтось так і казав). Вимога відобразити і позитив теж мені нагадує “**соцреалізм**”. “Про ксенофобію, а особливо фраза “причому тут священний місяць рамадан” — ну це вже чисто **закиди в стилі сов’єцької пропаганди.**” “Практично тому є тільки три дороги:

1. В Європу. 2. В Росію. 3. В **багатовекторну задницю**” [9].

У форумному спілкуванні інвективи часто виступають як засіб **передати відношення мовця до предмета мовлення: Кот-Дівуар, той позор, звихнені борці, мляві посилення**, наприклад: “То ж треба було спочатку затіяти продаж квитків на безкоштовну зустріч в театрі ім. М. Заньковецької, а потім **дозволити** купці критиків **все перепсувати!**” “В мене питання, хто повинен **відповісти** перед громадою міста **за той позор?** Чому нема ніякої реакції на ситуацію львів’ян, які хотіли піти на зустріч з улюбленою поетесою?” “Мені чомусь здається, що і Росія, і ЄС однаково **намагаються “отыметь” нас** за наші ж гроші.” “А цифри річ дивна. По якомусь рейтингу бачив, що українці живуть гірше, ніж громадяни **Кот-Дівуар** (чи як воно там пишеться). Щось я сумніваюся...” “І це не є, придумане **звихненими борцями** за права жінки бути мужчиною, порушення якихось прав. Просто мужчина і жінка різні, і не лише фізіологічно.” “Росте, ви навіть не здогадуєтесь, наскільки позбавлена сенсу ця суперечка для мене, адже я — атеїст :-)) Просто хотілося почути АРГУМЕНТИ, а не **мляві посилення** на Біблію і загадкові начала у Всесвіті. Я їх не почула :-))” “Наша дискусія видається мені досить симптоматичною — таке враження, що українці не готові мислити широко, ніяк не можуть **вичавити з себе раба** (ці всі посилення на закони і регуляції) і тече. Як на мене, людина є вільна робити все, що завгодно, якщо це не спричиняє шкоди іншій людині.

Те, що хтось відчуває себе погано, якщо десь священиком є жінка, мені видається ненормальним. Тре накінець відкинути всі містичні **забобони** і відчути себе європейцями.” “На Франка є вивіска — “Лімож”. Написане ніби українською (там поруч, чи то крамниця яка, чи фітнес-центр), але... французьке місто Limoges по-нашому як вимовлятиметься, так і писатиметься: Лімож. То просто **недолуго** написано, і край” [9].

У плані мовного вираження, як бачимо, є наступні види **інвектив**: лайливі інвективи, інвективні ярлики, вердикти, іронічні інвективи, стійкі вираження, метафоричні інвективи.

Таким чином, найважливішою функцією інвективної лексики є її використання як знаряддя боротьби з опонентом, зокрема ідейної та політичної. Із цієї загальної функції випливають такі приватні різновиди, як обвинувачення, дискредитація, приниження, деморалізація опонента. Виходячи із цього можна визначити, що **інвектива** буває двох видів: 1) мимовільна, неконтрольована емотивна реакція; 2) свідомий намір принизити супротивника з метою продемонструвати своє домінуюче положення.

У сучасній форумній дискусії (особливо політичній) виявляється чітка тенденція до образливих виражень відносно опонентів, часто прирівнюваних до “ворогів”, тим самим порушуються етичні норми, правила пристойності, а словесні баталії нерідко набувають люти, агресивного характеру. Тому часто чіткі аргументи, спокійне обговорення замінюються лайкою з активним використанням інвектив, взаємними образами, різкими негативними і безапеляційними оцінками.

Одже, інвектива — це образливе мовлення, що містить негативну оцінку об’єкта, на який вона спрямована, і сприймана цим об’єктом як несправедлива, незаслужена, тобто така, що не відповідає дійсності й має своєю метою зниження статусу об’єкта мовлення й/або рівня його самооцінки. Як найбільш інвективна сприймається лайлива й презирлива лексика, що, очевидно, виражає емоційність, любов до моралі, максималізм і колективізм в ментальності українців.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Федоренко О. Д. Емоційно-оцінний потенціал демінутивів у публіцистиці (на матеріалі української періодики 1995–2004 років): Автореф. дис. ... канд. філол. наук. — Київський національний університет ім. Тараса Шевченка / О. Д. Федоренко. — Київ, 2006. — 22 с. — [Електронний ресурс] Режим доступу до автореф. : <http://referatu.com.ua/referats/7569/164855>

2. Петрищева Е. Ф. Стилистически окрашенная лексика русского языка / Е. Ф. Петрищева. — М.: Наука, 1984. — 222 с.
3. Саржина О. В. Русская инвективная лексика в свете межъязыковой эквивалентности (по данным словарей) / О. В. Саржина. — С. 35—40. — [Электронный ресурс] Режим доступа до статті : http://library.krasu.ru/ft/_articles/0070152.pdf
4. Жельвис В. И. Эмотивный аспект речи : психолингвистическая интерпретация речевого воздействия : учеб. пособие / В. И. Жельвис. — Ярославль : ЯрГУ, 1990. — 81 с.
5. Демидов О. В. Инвективная лексика в СМИ (на примере политического журналистского дискурса) / О. В. Демидов. — С. 90—94. — [Электронный ресурс] Режим доступа до статті : http://www.lib.csu.ru/vch/11/2004_01/014.pdf
6. Словник іншомовних слів. [Электронный ресурс] Режим доступа до словника : <http://www.rozum.org.ua/index.php?a=term&d=18&t=15529>
7. Новохатько А. А. Инвективы саллюстия (Sallustii in Ciceronem et invicem *Invectivae*): рукописная традиция, издания, критика текста: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. / А. А. Новохатько. — Москва, 2002. — 286 с. — [Электронный ресурс] Режим доступа до автореф. : <http://www.dissercat.com/content/invektivu-sallyustiya-sallustii-ciceronem-et-invicem-invectivae-rukopisnaya-traditsiya-izdan>
8. Форманова С. В. Сугестивна функція інвективи // “Ukrainica III. Soucasna Ukrainistika. Problemy jazyka, literatury a kultury. 1. Cast. — Sbornik clanku. — IY. / С. В. Форманова. — Olomoucke sympjzium ukrainistu. 28. — 30. sprna 2008. P. 259—265. Режим доступа до журн. : http://www.upol.cz/fileadmin/user_upload/Veda/AUPO/Philol_97_Ucrainica_III_CAST_1.pdf
9. Форум: Львів. Форум Рідного Міста. [Электронный ресурс] — Режим доступа до форуму : <http://misto.ridne.net/>